

Mustafayeva G.Ə. Fauna of scales (Homoptera, Diaspididae) Azerbaijan, their prevalence and injuriouness. Proceedings of the Azerbaijan Society of Zoologists, 2013, p.65-77

Mustafayeva G.Ə. Azərbaycanın çanaqlı yastıcalarının (Homoptera, Diaspididae) növ tərkibi, yayılması və zərər vurduqları bitkilər. Azərbaycan Zooloqlar Cəmiyyətinin əsərləri, Bakı, 2013, səh.65-77.

Мустафаева Г.А. Видовой состав щитовок (Homoptera, Diaspididae) Азербайджана, их распространенность и вредоносность. Труды общества Зоологов Азербайджана, 2013, с. 65-77.

UOT 632, 654.

Azərbaycanın çanaqlı yastıcalarının (Homoptera, Diaspididae) növ tərkibi, yayılması və zərər vurduqları bitkilər.

Mustafayeva G.Ə.

AMEA Zoologiya institutu, Bakı ş.
zoolog88@mail.ru

Aparılan coxillik tədqiqatlar nəticəsində Azərbaycan faunası üçün 33 növ çanaqlı yastıca (Homoptera, Diaspididae) müəyyənləşdirilmişdir. 10 növ Azərbaycanın faunası üçün ilk dəfə olaraq qeyd edilmişdir. Əksər növlər polifaq zərərvericilərlər (19 növ), 6 növ isə oliqofaqdır, monofaqlar isə cəmi 8 növdür.

GIRIŞ

Çanaqlı yastıcalar (Homoptera, Diaspididae) meyvə ağaclarının və park-dekorativ bitkilərin çox qorxulu zərərvericiləridirlər, onlar bitkilərin şirəsinə və qidalı maddələrini sorur, bitki toxumalarını məhv edir. Bu

zərərvericilər bitkilərin gövdə və budaqlarında, yarpaqlarında və hətta meyvələrinin üzərində yayılır, budaqların böyüməsi və inkişafı zəifləyir, dayanır, onların dekorativ gözəlliyi itir, bitkilərin zəifləməsinə gətirib çıxarırlar, əksər hallarda bitkilər quruyurlar. Çanaqlı yastıcalarla zədələnmiş meyvələrin üzərində çoxlu ləkələr yaranır, meyvələr büzüşür və onların dadı çox korlanır. Bu həşəratların bitkilərlə çox əlaqəli olması, çanaqla əhatə olunmaları, xırda ölçülü olmaları onların daha geniş yayılmalarına səbəb olur.

Azərbaycanın çanaqlı yastıca faunası çox az öyrənilmişdir. E.C.Arutyunova və B.H.Rusanovanın tədqiqatlarında çanaqlı yastıcalar haqqında ilk məlumatlar verilmişdir [1,13]. A.İmamquliyev (1966) öz dissertasiya işində Lənkəran zonasının çanaqlı yastıcaları - meyvə ağaclarına və subtropik bitkilərə zərər vuran 12 növ çanaqlı yastıca haqqında xəbər verir [4]. Səfərov zeytunun zərərvericilərindən biri kimi bənövşəyi çanaqlı yastıcanın bioekoloji xüsusiyyətlərindən xəbər verir. Azərbaycanın çanaqlı yastıca faunası ayrıca tədqiq olunmamışdır. Bir sıra tədqiqatçıların işlərində (Rzayeva L.M., Yasnoş V.A., 1975; Rzayeva L.M., Yaminova G.A.,1986; Mustafayeva G.A., 2003, 2004, 2006, 2007, 2008; Mustafayeva G.A., Məmmədli G. 2003) müxtəlif növ xalsidlərin sahibi kimi bu və ya digər növ çanaqlı yastıcaların adı çəkilir, bəzi çanaqlı yastıcaların bioekoloji xüsusiyyətləri haqqında məlumat verilir [6, 7, 8, 9, 10, 11,12].

MATERIAL VƏ METODLAR

Zərərvericilər həm təbii, həm də mədəni biosenozlardan yığılmışdır, onların yayılmaları, qida bitkiləri, zərərvericiliyi öyrənilmişdir. Tədqiqat zamanı kənd təsərrüfatı bitkilərinə xüsusi üstünlük verilmişdir.

Entomoloji materialın yığılması və işlənməsi Borxseniusun (1950) metodikasına əsasən aparılmışdır. Bu materialın işlənilib hazırlanması Azərbaycan MEA-nın Zoologiya institutunun «Faydalı cücülərin introduksiyası və bioloji mübarizənin elmi əsasları» laboratoriyasında aparılmışdır. Çanaqlı yastıcalar müxtəlif bitki orqanları – yarpaqlar, budaqlar və zoqlar üzərində quru halda saxlanılmışdır. Bitkinin növünü təyin etmək üçün zərərverici ilə yanaşı müxtəlif bitkilərdən herbarilər də hazırlanmış və bitkinin adı müəyyənləşdirilmişdir. Çanaqlı yastıcaların dünyada yayılması Borxsenius N.S., Bazarov B., Şmelev Q.P., Konstantinov Q.M., Kozarjevski E.F.-yə görə verilmişdir [2, 3, 5].

NƏTİCƏLƏR VƏ ONLARIN MÜZAKİRƏSİ

Çox illik tədqiqatlar nəticəsində Azərbaycanın çanaqlı yastıca faunası tədqiq olunmuşdur. Aparılan tədqiqatlar nəticəsində respublikamızın

faunası üçün 33 növ çanaqlı yastıca müəyyənləşdirilmişdir. Azərbaycanın çanaqlı yastıcalarının sistematik siyahısı cədvəldə göstərilmişdir.

Cədvəl. Azərbaycanda yayılmış çanaqlı yastıcaların cins və növ tərkibi.

Çanaqlı yastıcaların cinsləri	Çanaqlı yastıcaların növləri
1. Parlatoria	<i>Parlatoria oleae</i> <i>Parlatoria ziziphi</i>
2. Leucaspis	<i>Leucaspis pusilla</i>
3. Lepidosaphes	<i>Lepidosaphes ulmi</i> <i>Lepidosaphes gloveri</i> <i>Lepidosaphes ficus</i> <i>Lepidosaphes granati*</i>
4. Cornuaspis	<i>Cornuaspis beckii</i>
5. Unaspis	<i>Unaspis evonymi</i>
6. Aulacaspis	<i>Aulacaspis rosae</i>
7. Pseudaulacaspis	<i>Pseudaulacaspis pentaqona*</i>
8. Carulaspis	<i>Carulaspis visci*</i> <i>Carulaspis minima*</i>
9. Adiscodiaspis	<i>Adiscodiaspis tamaricicola*</i>
10. Chrysomphalus	<i>Chrysomphalus dictyospermi</i>
11. Kuwanaspis	<i>Kuwanaspis hovardi</i>
12. Aonidiella	<i>Aonidiella citrina</i>
13. Aspidiotus	<i>Aspidiotus nerii</i>
14. Temnaspidotus	<i>Temnaspidotus destructor</i>
15. Epidiaspis	<i>Epidiaspis leperii</i>
16. Tecaspis	<i>Tecaspis prunorum*</i> <i>Tecaspis asiatica*</i>
17. Diaspidiotus	<i>Diaspidiotus slavonicus</i> <i>Diaspidiotus pyri</i> <i>Diaspidiotus gigas</i> <i>Diaspidiotus ostreaformis</i> <i>Diaspidiotus caucasicus*</i> <i>Diaspidiotus perniciosus</i> <i>Diaspidiotus prunorum</i>
18. Salicicola	<i>Salicicola kermanensis</i>
19. Diaspis	<i>Diaspis echinocacti</i>
20. Aonidia	<i>Aonidia lauri*</i>
21. Lopholeucasris	<i>Lopholeucasris yaponica *</i>

Cins *Parlatoria* Targioni – Tozzetti, 1868.

1. *Parlatoria oleae* (Colvee, 1880) – Bənövşəyi çanaqlı yastıca.

Polifaq zərərvericidir, meyvə, giləmeyvə, dekorativ-park və meşə bitkilərinə zərər vurur. Tədqiq olunan bütün təbii zonalarda çox geniş yayılmışdır.

Yayılması: Şimali Afrika, Kiçik Asiya, Cənubi və Şimali Amerika, Avstraliya, Qərbi Avropa dövlətləri, Krasnodar diyarı, Orta Asiya, Gürcüstan.

2. *Parlatoria ziziphi* (Lucas, 1853) – Qara çanaqlı yastıca.

Yalnız Lənkəranda sitrus bitkiləri üzərində tapılmışdır. Sitrus və subtropik bitkilərdə yoluxma dərəcəsi 3 bala qədər olmuşdur. Limon, naringi və portağalın gövdə, budaqları, yarpaq və meyvələri üzərində yaşayaraq, onların şirəsini sorur, çox böyük zərər vurur.

Yayılması: Şimali Afrika, Avropa, Türkiyə, Suriya, İran, Şərqi Asiya, Avstraliya, Şimali və Cənubi Amerika, Abxaziya, Acarıstan və Krım vilayətinin istixanalarında.

Cins *Leucaspis* Targioni – Tozzetti, 1868.

3. *Leucaspis pusilla* Low, 1883 – Adi şam çanaqlı yastıcası.

Monofaqdır, şam ağacının iynə yarpaqları üzərində yaşayır. Bəzən şam ağaclarını çox güclü yoluxdurur.

Yayılması: Keçmiş SSRİ-nin Avropa hissəsi, Gürcüstan, Ermənistan, Qərbi Avropa dövlətləri, Şimali Afrika, Qərbi Avropa, Kiçik Asiya, Argentina.

Cins *Lepidosaphes* Shimer L, 1868

4. *Lepidosaphes ulmi* (Linnaeus, 1758) – Alma vergülvari çanaqlı yastıcası.

Polifaq zərərvericidir, meyvə ağaclarının, dekorativ məqsədlə əkilən, meşələrdə bitən ağac və kolların zərərvericisidir. Meyvə ağaclarından əsasən alma ağaclarına, meşələrdə bitən ağaclardan isə əsasən qovaq, söyüd və yemişana zərər vurur.

Yayılması: Kosmopolitdir, demək olar ki, dünyanın hər yerində yayılmışdır.

5. *Lepidosaphes gloverii* (Packard, 1869) - Çubuqvari çanaqlı yastıca.

Sitrus bitkiləri (limon, portağal və naringi) üzərində, meyvə ağaclarından heyva, alma, şaftalı, dekorativ bitkilərdən qovaq, söyüd, göyrüş, meşə ağaclarından dəmir ağacı üzərində yaşayır. Azərbaycanın müxtəlif zonalarında, əsasən də Lənkəran zonasında geniş yayılmışdır. Bəzən çox güclü zərər vurur.

Yayılması: Cənub-Qərbi Avropa, Kiçik Asiya, Şimali Afrika, Şərqi Asiya, Havay adaları, Avstraliya, Cənubi, Şimali və Mərkəzi Amerika, Qafqazın Qara dəniz sahilləri.

6. *Lepidosaphes ficus* Sign, 1870 - Əncir vergülvari çanaqlı yastıcası.
Monofaqdır, yalnız əncir ağacının cavan budaqlarının əsasən təpə hissəsində yaşayır.

Yayılması: Abxaziya, Adcariya, Cənub-Qərbi Avropa, Aralıq dənizi sahilləri, Şimali Afrika, Kiçik Asiya, Qərbi Gürcüstan, ABŞ, Argentina.

7. *Lepidosaphes granati* (Koroneos, 1934) - Nar vergülvari çanaqlı yastıcası.

Monofaqdır, nar ağaclarının cavan budaq və zoqları üzərində yaşayır. Azərbaycan faunası üçün ilk dəfə olaraq göstərilir.

Yayılması: İran, Yunanıstan, Mərakeş, Türkiyə, İtaliya, Ukrayna, Gürcüstan, Bolqarıstan, Macarıstan.

Cins *Cornuaspis* Mac Gillivray, 1921.

8. *Cornuaspis beckii* (Newman, 1869) - Narınc vergülvari çanaqlı yastıca.

Lənkəranda sitrus bitkiləri, xüsusən də portağal bitkisinin yarpaqları, meyvələri, gövdə və budaqlarında yaşayaraq zərər vurur.

Yayılması: Vətəni tropic Amerikadır. Şərqi Asiya, Afrika, Amerika, Avropa, Kiçik Asiyada yayılmışdır.

Cins *Unaspis* Mac. Gillivray, 1921.

9. *Unaspis evonymi* (Comstok, 1881) - Gərməşov çanaqlı yastıcası

Monofaqdır, gərməşov kolunun yarpaq və budaqlarında yayılaraq zərər vurur. Bəzi hallarda çox güclü zərər vurur.

Yayılması: Şimali Amerika, Qərbi Avropa, Türkiyə, Yaponiya, Krım, Krasnodar viləyəti. Keçmiş SSRİ-yə gətirilmə növüdür.

Cins *Aulacaspis* Cockerell, 1893.

10. *Aulacaspis rosae* (Bouche, 1833) - Qızılgül çanaqlı yastıcası.

Oliqofaq zərərvericisidir, qızılgül, itburnu, böyürtkənə zərər vurur.

Azərbaycanın faunası üçün ilk dəfə olaraq göstərilir.

Yayılması: Orta Asiya, Zaqafqaziya, Orta Asiya Respublikaları, Kuril adaları, keçmiş SSRİ-nin Avropa hissəsi, Avropa və Asiyada, Afrika və Amerikada da geniş yayılmışdır.

Cins *Pseudaulacaspis* Mac Gillivray, 1921.

11. *Pseudaulacaspis pentagona* (Targioni-Tozzetti, 1885) - Tut çanaqlı yastıcası.

Polifaq zərərvericisidir, son illərdə Azərbaycanda geniş yayılmışdır. Meyvə ağaclarına, dekorativ məqsədlə əkilən ağaclara və meşə ağaclarına böyük zərər vurur. Azərbaycanın faunası üçün ilk dəfə olaraq bizim tərəfimizdən qeyd olunmuşdur.

Yayılması: Yaponiya, Çin, Koreya, İndoneziya, Türkiyə, Suriya, İsrail, Tanzaniya, ABŞ, Meksika, Argentina, Braziliya, Avstraliya, İspaniya,

Portuqaliya, Fransa, İtaliya, Yuqoslaviya, Yunanıstan, Macarıstan, Bolqarıstan, Avstriya, İngiltərə, İsveçrə, İsveç.

Cins *Carulaspis Mas G*, 1921.

12. *Carulaspis visci* (Schrank, 1781) - Avropa ardıc çanaqlı yastıcası.

Astara rayonunda sərv, tıyanın yarpaqları və qozaları üzərində tapılmışdır. Azərbaycanın faunası üçün ilk dəfə qeyd olunur.

Yayılması: Orta Asiya, Qərbi Avropa, Şimali Amerika.

13. *Carulaspis minima* (Targioni-Tozzetti, 1868)-Tuya çanaqlı yastıcası.

Tuya ağaclarının iynə yarpaqları və qozaları üzərində yayılmışdır. Bəzi hallarda çox güclü zərər vurur. Azərbaycanın faunası üçün ilk dəfə qeyd olunur.

Yayılması: Qərbi Avropa, Şimali Qafqaz və Zaqafqaziya, Krım və Ukrayna.

Cins *Adiscodiaspis* Marchal, 1909.

14. *Adiscodiaspis tamaricicola* Malenotti, 1916 - Ağ yulğun (tamariks) çanaqlı yastıcası.

Monofaqdır, Azərbaycanın rayonlarında yulğunun gövdəsində qeyd olunmuşdur. Azərbaycanın faunası üçün ilk dəfə qeyd olunur.

Yayılması: Orta Asiya respublikalarında, Fələstində, Misir və Yunanıstanda.

Cins *Chrysomphalus* Ashmead, 1880.

15. *Chrysomphalus dictyospermi* (Morqan, 1889) - Qəhvəyi çanaqlı yastıca.

Polifaq zərərvericisidir, Lənkəranda əsasən sitrus bitkilərinə zərər vurur. Bu bitkilərin güclü zərərvericisidir. Abşeronda həm açıq şəraitdə, həm də istixana şəraitində yetişdirilən bitkilərə zərər vurur.

Yayılması: Hindistan, Malayziya, Avstraliya, keçmiş SSRİ respublikalarında istixana və oranjereyalarda yayılmışdır.

Cins *Kuwanaspis* Mac Gillivray, 1921.

16. *Kuwanaspis howardi* (Cooley, 1898) - Yumşaq bambuk çanaqlı yastıcası. Monofaq növdür, Lənkəranda tapılmışdır. Bambukun iri yarpaqlarının saplaq hissəsində və budaqların haçalanmış hissəsində yaşayır. Bəzən zərər vurur.

Yayılması: Qafqazda və Zaqafqaziyada yayılmışdır. Vətəni Çindir, Çindən gətirilmişdir.

Cins *Aonidiella* Berlese et Leonardi, 1895.

17. *Aonidiella citrina* (Coquillet, 1891) - Sarı çanaqlı yastıca.

Bu zərərverici sitrus bitkilərinin gövdələri, budaqları, yarpaq və meyvələri üzərində yaşayır. Dəfnə və heyva üzərində də tapılmışdır. Lənkəranda sitrus bitkilərinə böyük zərər vurur. (İmamquliyev, 1966).

Yayılması: Şimali və Cənubi Amerika, Şərqi Asiya, Qafqazın Qara dəniz sahilləri və Krımın istixanaları.

Cins *Aspidiotus* Bouche, 1833

18. *Aspidiotus nerii* Bouche, 1937 - Oleandr çanaqlı yastıcası.

Polifaq növdür, əksər bitkilərə, xüsusən də dekorativ - bəzək bitkilərinə zərər vurur. Onun qidalandığı bitkilər icərisində oleandr, tuya, adi dəfnə, göyrüş, cökə, yasəmən, palma və digər bəzək bitkiləri də üstünlük təşkil edir. Cənubda Lənkəran zonasında sitrus bitkilərinin üzərində də yaşayır, onların budaqlarında, yarpaq və meyvələri üzərində yayılır. Lənkəran zonasında daha geniş yayılmışdır.

Yayılması: Orta Asiyada, Azərbaycanda, Qafqazın Qara dəniz sahillərində, Krım vilayətinin cənubunda istixanalarda geniş yayılaraq, bəzək bitkilərinə böyük zərər vurur.

19. *Aspidiotus* (=Temnaspidotus) *destructor* (Signoret, 1869) - Dağıdıcı çanaqlı yastıca.

Polifaq növdür. Sitrus bitkilərinə və adi dəfnəyə zərər vurur. Adi dəfnənin çox güclü zərərvericisi hesab oluna bilər.

Yayılması : Qərbi Zaqafqaziya.

Cins *Epidiaspis* Cockerill, 1899.

20. *Epidiaspis leperii* (Signoret, 1869) – Qırmızı armud çanaqlı yastıcası.

Polifaq növdür, xüsusilə sürfələri böyük zərər vurur. Meyvə ağacları – alma, armud, gavalı, ərik, alça, gilə, əzgil, yunan qozu ağaclarının, qarağat kolunun gövdə və budaqlarında yayılaraq, çox böyük zərər vurur.

Yayılması: Şimali Afrika, Şimali və Cənubi Amerika, Qərbi Avropa, Gürcüstan respublikası.

Cins *Tecaspiss* Hall, 1929.

21. *Tecaspis prunorum* (=Phenacaspis prunorum) (Borchsenius, 1939) – Gavalı çanaqlı yastıcası.

Oliqofaq zərərvericidir, meyvə və giləmeyvələrin budaq və zoğlarının üzərində qışlayır. Lənkəran və Astara rayonlarında yayılmışdır. Azərbaycanın faunası üçün ilk dəfə olaraq qeyd edilmişdir.

Yayılması: Orta Asiya, İran və Əfqanıstan.

22. *Tecaspis asiatica* Balachowsky, 1954 - Asiya çanaqlı yastıcası.

Polifaqdır. Lənkəranda armud, heyvə, alça və ərik ağacları üzərində tapılmışdır. Azərbaycanın faunası üçün ilk dəfə olaraq göstərilmişdir.

Yayılması: Orta Asiya, İran və Əfqanıstan.

Cins *Diaspidiotus* Berlet Leon, 1895.

23. *Diaspidiotus slavonicus* (Qrenn, 1934) - Qabarıq çanaqlı yastıca.

Oliqofaq zərərvericidir. Qovaq və söyüd ağaclarının gövdə və zoğları üzərində yaşayırlar.

Yayılması: Orta Asiya.

24. *Diaspidiotus pyri* (Lichtenstein, 1881) – Sarı armud çanaqlı yastıcası.

Polifaq növdür, meyvə ağaclarının zərərvericisidir. Alma, armud, gavalı, ərik və gilə ağaclarının gövdə və zoğlarının üzərində yaşayırlar. Xüsusən Lənkəran zonasının dağlıq hissələrində (Lənkəran rayonunun Qoşmalıyan, Kəlvəz kəndləri) daha çox yayılmışdır.

Yayılması: Bolqarıstan, Macarıstan, Almaniya, İtaliya, İspaniya, Türkiyə, İsveçrə, Misir, Mərakeş, Moldova, Gürcüstan, Şimali Qafqaz.

25. *Diaspidiotus gigas* (Theim and Gerneck, 1934).

Oliqofaqdır, qovaq və söyüd ağaclarının zərərvericisidir.

Yayılması: Qərbi Avropa, Gürcüstan və keçmiş SSRİ-nin Avropa hissəsi.

26. *Diaspidiotus ostreaformis* (Curtis, 1843) – Yalançı Kaliforniya çanaqlı yastıcası.

Polifaq zərərvericidir. Alma, armud, gavalı ağaclarının budaq və zoğlarında yaşayır. Dekorativ bitkilərdən qovaq, söyüd və Lənkəran akasiyasına zərər vurur.

Yayılması: Cənubi Amerika, Avstraliya, Avropa (Belçika, Bolqarıstan, Böyük Britaniya, Macarıstan, Almaniya və s.), Afrika, ABŞ, Kanada, İran, Türkiyə, İsrail.

27. *Diaspidiotus caucasius* (Borchsenius, 1935) – Qafqaz qovaq çanaqlı yastıcası.

Oliqofaq zərərvericidir, qovaq və söyüd ağaclarının gövdə və zoğlarında yaşayırlar. Əksər hallarda çox böyük koloniyalar yaradaraq olduqca ciddi zərər vururlar. Azərbaycanın faunası üçün ilk dəfə olaraq bizim tərəfimizdən qeyd olunmuşdur.

Yayılması: Gürcüstan, Şimali Qafqaz, Krım.

28. *Diaspidiotus perniciosus* (Comstock, 1881) – Kaliforniya çanaqlı yastıcası.

Polifaq zərərvericidir. Meyvə ağaclarına, park – dekorativ bitkilərə və meşə ağaclarına zərər vurur. Ciddi zərərvericidir.

Yayılması: Kosmopolit növdür, dünyanın hər bir yerində yayılmışdır.

29. *Diaspidiotus prunorum* (Laing, 1931) – Turan çanaqlı yastıcası.

Bir çox bitkilərə zərər vurur. Gavalı, gilənar, gilə, heyvə, armud və alma ağaclarının zərərvericisidir. Lənkəran zonasında dağlıq yerlərdə ərik ağaclarına olduqca böyük zərər vurur.

Yayılması: Orta Asiya, Zaqafqaziya.

Cins *Salicicola* Lindinger, 1905.

30. *Salicicola kermanensis* (Lindinger, 1905) – İran qovaq çanaqlı yastıcası.

Oliqofaq zərərvericidir, müxtəlif növ qovaq və söyüd ağaclarının budaq və gövdələri üzərində yayılaraq böyük kaloniyalar yaradır. Çox ciddi zərərvericidir. Kütləvi yoluxma zamanı ağacların şirəsini sorur və onları qurudur.

Yayılması: Orta Asiya, İran, Əfqanıstan, Türkiyə, Pakistan, İraq, Mərakeş.

Cins *Diaspis Costa*, 1828.

31. *Diaspis echinocacti* (Bouche, 1933) – Kaktus çanaqlı yastıca.

Monofaq bitki zərərvericisidir, müxtəlif növdən olan kaktuslara zərər vurur. Azərbaycanda kaktuskimilərə ciddi zərər vurur.

Yayılması: Afrika, Asiya, Şimali və Cənubi Amerika, Qərbi Avropa, Gürcüstan, MDB dövlətlərində istixanalarda kaktus bitkilərinin üzərində də geniş yayılmışdır.

Cins *Lopholeucasis*.

32. *Lopholeucasis yaponica* Cock - Yapon çubuqşəkilli çanaqlı yastıca.

Bu çanaqlı yastıca polifaq növdür. Meyvə ağaclarından almanı, heyvanı, armudu, gavalını, xurmanı, şaftalını, gilənarı və yemişanı yoluxdurur. Dekorativ bitkilərdən qovağa, söyüdə, Lənkəran akasiyasına, qızılgülə, adi dəfnəyə zərər vurur.

Yayılması: Yapon çubuqşəkilli çanaqlı yastıcası Palearktik növdür, vətəni Çin və Yaponiyadır. Sonralar bu növ Braziliya və Amerikada da yayılmışdır.

Keçmiş SSRİ məkanında bu çanaqlı yastıca ilk dəfə Acarıstanda 1931-1932-ci illərdə maqnoliya bitkisi üzərində müşahidə olunmuşdur. Çox qısa bir müddətdə bu zərərverici Gürcüstan respublikasında və Krımda yayılmışdır.

Cins *Aonidia Targioni-Tozzetti*, 1868.

33. *Aonidia lauri* (Bouche, 1833) - Adi dəfnə çanaqlı yastıcası.

Adi dəfnə çanaqlı yastıcası dəfnənin üzərində yaşayır, bəzən çox böyük zərər vurur. Azərbaycanın faunası üçün ilk dəfə olaraq göstərilir.

Yayılması: Qərbi Avropa dövlətləri, Əlcəzair, ABŞ. Keçmiş SSRİ ərazisinə gətirilmə növdür, əsasən istixanalarda yetişdirilən bitkilərə zərər vurur.

NƏTİCƏLƏR

1. Azərbaycanın çanaqlı yastıca faunası tədqiq olunmuş, 33 növ çanaqlı yastıca müəyyənləşdirilmişdir, bunlardan 10 növ respublikamızın faunası üçün ilk dəfə olaraq qeyd edilmişdir. Bu növlər cədvəldə ulduzla işarə olunmuşdur.

2. Azərbaycanda yayılmış çanaqlı yastıcalar 21 cinsə məxsusdur. Cinslər arasında Diaspidiotus cinsi fərqlənir. Bu cinsə 7 növ daxildir. Lepidosaphes cinsi Azərbaycan faunasında 4 növlə təmsil olunmuşdur. Parlatoria, Carulaspis və Tecaspis cinslərinin hər biri 2 növə malikdir. Qalan 16 cinsin hər biri yalnız 1 növlə təmsil olunmuşdur.

3. Əksər növlər polifaq zərərvericilərlər (19 növ), monofaq növlər cəmi 8 ədəddir, 6 növ isə oliqofaqdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Арутюнова Е.С. Обзор фауны кокцид Азербайджана. 1938, Баку. 35с.

2. Базаров Б., Шмелев Г.П. Щитовки Таджикистана и сопредельных районов Средней Азии. 1971, Душанбе. 211-213с.

3. Борхсениус Н.С. Червецы и щитовки (Coccoidea) СССР. 1950, Москва-Ленинград. 226 с.

4. Имамкулиев А.Г. Червецы и щитовки (Homoptera, Coccidae) вредители плодовых и субтропических культур Ленкоранской зоны Азербайджана”. Автореф. канд. биол. наук. 1966. Баку, 24 с.

5. Константинова Г.М., Козаржевская Э.Ф. Щитовки-вредители плодовых и декоративных растений. 1990, Москва. “Агропромиздат”. 42-101с.

6. Мустафаева Г.А. Афелиниды (Hymenoptera, Aphelinidae) Восточного Азербайджана (фауна, экология, хозяйственное значение). Автореферат дис. канд. биол. наук. 1990, Баку. 20 с.

7. Mustafayeva G.Ə., Məmmədli G.S. Lənkəran zonasında yayılmış çanaqlı yastıcalar (Homoptera, Diaspididae), onların parazit və yırtıcıları. Azərbaycan Zooloqlar Cəmiyyəti I Qurultayının materialları, 2003, Bakı, s. 236-242.

8. Mustafayeva G.Ə. Azərbaycanın Lənkəran zonasında qızılgül çanaqlı yastıcası – *Aulacaspis rosae* (Bouche) və onun parazitləri. Bilgi jurnalı, 2004, Bakı, № 6, s. 38-41.

9. Мустафаева Г.А. Фиолетовая (*Parlatoria oleae* Colve) и олеандровая (*Aspidiotus nerii* Vche) щитовки и их энтомофаги в Ботаническом саду НАН. Международная научная конференция «Интродукция и защита растений в ботанических садах и дендропарках», 2006 г. Донецк, с. 357-363.

10. Мустафаева Г.А. Туговая щитовка *Pseudaulacaspis pentagona* Targ.Tozzetti и ее энтомофаги в Азербайджане. XIII съезд Русского Энтомологического общества. 2007, Краснодар

11. İsmayılova G.Ə., Mustafaeva G.Ə., Məmmədov Z.M. Tut çanaqlı yastıcasının (*Pseudaulacaspis pentagona* Targ.Tozz.) bioekoloji xüsusiyyətləri haqqında. Azərbaycan Zooloqlar cəmiyyətinin əsərləri, 2008, I cild., Bakı, s. 251-256.

12. Рзаева Л.М., Яснош В.А. Материалы к изучению фауны хальцид (Hymenoptera, Chalcidoidea) Азербайджана. Изв. АН Аз ССР, 1975, № 2, с. 89-94.

13. Русанова В.Н. Материалы к изучению Coccidae (Homoptera) в Азербайджане. 1941. Баку. 32 с.

РЕЗЮМЕ

Г.А.Мустафаева.

ВИДОВОЙ СОСТАВ ЩИТОВОК (НОМОПТЕРА, DIASPIDIDAE) АЗЕРБАЙДЖАНА, ИХ РАСПРОСТРАНЕННОСТЬ И ВРЕДНОСТЬ.

Был изучен видовой состав щитовок (Homoptera, Diaspididae) Азербайджана, выявлено 33 вида щитовок для фауны республики, из которых 10 видов отмечается впервые для фауны нашей республики. Зарегистрированные для Азербайджана щитовки относятся к 21 родам. Среди родов по видовому составу выделяется род *Diaspidiotus*, он представлен 7 видами, затем следует *Lepidosaphes*, он представлен 4 видами. Роды *Parlatoria*, *Carulaspis* və *Tecaspis* каждый представлены 2 видами, остальные роды (16 родов) представлены одним видом.

Основные виды (19 видов) полифаги, 8 видов являются монофаги, 6 видов олигофаги.

SUMMARY

G.A.Mustafayeva

FAUNA OF SCALES (HOMOPTERA, DIASPIDIDAE) AZERBAIJAN, THEIR PREVALENCE AND INJURIOUSNESS.

Was studied fauna of scales (Homoptera, Diaspididae) Azerbaijan, is revealed 33 species of scales for fauna the republic from which 10 kinds are noted for the first time for fauna our republic. The scales registered for Azerbaijan belong to 21 Genus. Genus *Diaspidiotus* is distinguished from genus on specific structure, is presented by 7 species, genus

Lepidosaphes presented by 4 kinds. Genus Parlatoria, Carulaspis and Tecaspis everyone are presented by 2 species, other genus (16 genus) are presented to one species. Main species (19 kinds) polyphagues, 8 species are monophages, 6 kinds oligophagues.